

TANDORI Dezső

Rembrandt: Dr. Tulp anatómiája

Mondják, mintha a fény üres tere annyira egyetlen volna: *irányból* lenne! hogy odaránt, *feléje* látszol, mikor csak azt hiszed: nézel bele. S hogy ez volna e lecke veleje, bár csak egy kéz s alkar izomzatából, a fehér viaszkülszínből kilángol vöröse, mintha kesztyűt ejtene, nem is dobna, csak ejtene! nekik, akik a fény terébe, a tudás úgynevezett — és fontos! — fogható valójába néznek; elhagyható minden szak-tárgyból, a továbbjutás okán, ki ezzel is majd szét-esik: az összpontosítás viaszoló fénye még oly nagy egyen-ámulás, melyben tényleg elhanyagolható, hogy ki-ki hogy — s megmagyarázható a Tanár többet-értő szemeit révesztő más-tér —, s hogy majd ki-ki így, magánleckéül végkövetkezik.

Rembrandt: Zsidó menyasszony

Minél hosszabban nézem ezt a képet, úgy tűnik át egy másik kép alóla, mely mintha ízig-egy hű mása volna, s nem is, hogy különválna bármi részlet, nem is, hogy arcon-anyagon e fények utalni készek már egy más valóra, honnét akár egy barna-árnya rózsza nyílna ki a jelenet, melyet értek, nem értek: elfogadom rejtelemnek, már ahogy meglátom egyáltalán e kettőst, más-más tudás tűfokán csusszannak át majd, de most a jelennek nem és nem adják magukat; s kinyílik csak egy ajtó, s elvész a most, az így, itt.

TÓTH Ákos A másik katedrális

Megjegyzések Tandori Dezső
két Rembrandt-verséhez

Tandori Dezső *A feltételes megálló* című, 1983-ban megjelent — a költő (1974–)1976 és 1980 közötti verstermését magába foglaló — kötete¹ valódi pályafordulatként fogható fel. A „jó vastag” könyv, melyet Tandori 2006-os nem-önéletrajzában már „egyik legfontosabb, legjellemzőbbnek tartott verseskötetének”² ír le, a korábbi költészeti munkák látványos és sokat emlegetett koncentrációs képessége, vagyis a tárgy és a hozzá idomuló forma szinte minden lehetséges kibontakozási lehetőségét végigpróbáló hajlandósága, s ebből adódóan akár klausztrófóbnak is tűnhető lírai világérzékelése helyett és mellett ugyanis kilép a saját élet körzetéből, és más életvilágok segítségével állítja elő az én magára ismerésének feltételeit. Végiglapozva, végigolvasva és -nézve *A feltételes megállót* (akár az 1983-as alapkiadást, akár a vele teljesen megegyező, a pálya sajátos keretezését szuggeráló, valószínűleg a Seurat-ihlette pontverseket író költő ötlete nyomán megjelent 2009-as újrakiadást), lenyűgöző bőségben sorakoznak előttünk nemcsak a „középső” Tandori költészetének mára antológia-darabbá lett művei, de azok a formátumok, műfajok és keretrendszerek is, melyek profetikusan előre jelzik a következő mintegy négy évtized művészi csapongásnak tűnő, valójában — innen is tudhatjuk! — pontosan eltervezett és megvalósított útvonalainak összesítő, madártávlati képét. Mindazok a sejtelmek és kezdemények, melyek fellelhetők voltak már a korai kötetek lapjain, egyszerre ciklusszerű, megkomponált zártságban, a lehetséges változatok spektrumszerűen kibontott és logikusan levezetett sorozatát nyújtva vezetik be az olvasót az intertextuális és intermedialis hatásokra-jelzésekre különösen fogékonynak mutakozó művészi univerzumba. A tükrösen kiképzett, hét fejezetet tartalmazó könyv mindegyik nagyciklusa közeli, olykor már a címben, alcímben megjelölt, nyílt módon kapcsolatba lép a képpel (s annak kultúránkban talán legismertebb közvetítőjével, a festménnyel) mint az állandóan írandó-dokumentálandó élet megragadásához-ábrázolásához illő, méltó hasonlítás másikkal.

*A verébfélék katedrális*a című, impresszionista és posztimpresszionista festők élet- és tájképeit feldolgozó festményvers-ciklus (keletkezési évszámaként a szerző, kissé ellentmondva a kötetcímlapon olvasható behatárolásnak, az 1974 és 1978 közötti éveket adja meg) kapcsán a Magvető Kiadó szerkesztője, a szerzővel baráti viszonyt ápoló és vele számos vállalkozásban együttműködő művészettörténész, Sík Csaba személyes ösztönzését

szoktuk említeni.³ Nem elhanyagolva a felkérésnek, ajánlatnak és alkalomnak Tandori pályáján a későbbiekben is jelentősnek bizonyuló gesztusait, fel kell tennünk, hogy a festészeti anyag és vele a költői lejegyzés sajátos, ekphrasztikus lehetősége felé való fordulásnak más kiváltó okai is lehettek. Mindenekelőtt feltűnhet, hogy Tandori képleírásai, bár változatos módon valószínűsítják meg a zárt művészettörténeti egységbe rendezett és rendeződő, egyetlen, tágan értett korszak, a korai modernizmus francia iskoláját képviselő művek leírását, egyöntetűen elzárkóznak a kultikus szemlélet ajánlataitól, s egy olyan kései, huszadik századi befogadó reflexióit tartalmaznak, aki saját világa komplex történeti (vagyis kulturális, technikai, tudományos, művelődési stb.) előzményeire ismer a képek sokféleképpen izgalmas felületén. A modern világ felfogásának és ábrázolásának impresszionista módszere, a jelennel kapcsolatba lépő művészi érdeklődés — egyáltalán nem az ábrázolási módokban fellelhető szimpla párhuzamosságok és analógiák alapján — válik a Tandori-féle önéletrajz nagyszabású művészeti hasonlító eszközévé. A Manet (1832–1883) és Maurice Utrillo (1883–1955) közötti festészettörténeti sort nem kronologikusan közlő ciklus megformálása, a költői megszólalás nem historikus és tudományos, de még kevésbé naiv és mitizáló nézőpontjának kialakítása során Tandori támaszkodhatott azokra a benyomásokra, melyekre a korai modernség néhány emblemikus művének (például Musil és Karl Kraus nagyregényeinek⁴) és a modernség-recepció kiemelkedő darabjainak (pl. Werner Hofmann *A modern művészet alapjai*, Lukács György *A heidelbergi művészetfilozófia és esztétika* vagy Hauser Arnold *A művészettörténet filozófiája* című köteteké⁵) fordítása során bőséggel szert tehetett. Ez az egységes, a műélményt kiindulópontul választó, de attól rendszerint elvonatkoztató-eltávolodó, valójában a kép és a szemlélő közötti gazdag teret és időt belakó és otthonossá tevő szemléletmód lehet a ciklus esztétikai sikerének és ezzel összefüggő — a Tandori-

¹ TANDORI Dezső: *A feltételes megálló*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983.

² TANDORI Dezső: *A komplett tandori — komplett eZz*, Palatinus, Budapest, 2007, 77-es számú lap [a kötet oldalszámozás nélkül jelent meg].

³ Ezzel kapcsolatban: „Egy időben, a 70-es évek végén, S. Cs. biztatására (ő azt kérte, nevét ne említsek, talán mindenki így jár a legegyszerűbben, tényleg), mindenesetre S. Cs. fölbiztatott, írjak verseket képekről.” TANDORI Dezső: „V” = Uő: *Kolárik légvárjai*, Magvető, Budapest, 1999, 90–91.

⁴ ROBERT MUSIL: *A tulajdonságok nélküli ember*, I–III., fordította: TANDORI Dezső, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1977; KARL KRAUS: *Az emberiség végnapjai*, fordította: TANDORI Dezső, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1977.